

Д-р Володимир Залозецький

ХРИСТІЯНСЬКА РЕЛІГІЯ І КОНСЕРВАТИВНА ІДЕЯ

(Продовження)

II

Відношення християнської релігії і католицької церкви до ідей творчого консерватизму впливає з повноти християнського світопонимання і його найвищого ступня дозрілості. Треба на ці питання дивитися з перспективи висоти середньовічних готичських храмів і їм сучасних верхів християнської філософії думки, щоб могли як слід оцінити ці далекосяглі питання, а не з низів розложеної повосенної Європи і її розбурханих, непогамованих ніякою ідеєю пристрастей. Ця повнота християнської духовости, оформлена глибиною дисциплінуючої філософії думки в окцидентальній Європі є головно вислідом геніяльної синтези античної філософії і надприродної сили християнської релігії, синтези, що завершилася в одному з найбільших мислителів християнського середньовіччя, в Томі з Аквіну.

Сила духа і глибина дисциплінуючої думки, не тільки в питаннях чисто теологічних та догматичних, але в усім тім, що відноситься до науки про державу та до т. зв. соціальної ролі церкви, збереглась у творах св. Томи з Аквіну. Вона показалася такою могутньою потугою, що перетривала всі тяжкі духові потрясення окцидентальної Європи (як реформацію, добу освічення і з неї випливаючі течії, як раціоналізм, індивідуалізм, матеріалізм) і сьогодні стає на порозі релігійного відродження як свіжий подув обновлення. Дві найважливіші проби католицької Церкви поправити і зреформувати суспільні відносини сучасности, а саме енцикліки *Rerum Novarum* Папи Льва XIII та *Quadragesimo Anno* Пія XI спираються в основах на цих старих, але й одночасно збагачених і до сучасности приложених творчих суспільно традиційних християнських поглядах, а в великій мірі на глибокій синтезі античності й середньовіччя в творчих ідеях Томи.

Як сильний був вплив цих ідей в новітній добі, про це свідчить факт, що цілий ряд визначних консервативних мислителів або стоїть просто під впливом католицького світогляду, як де Местр, Кортес, Бональд, Шенон, Кеттелєр, Геррес, фон Фогельзанг, Адам Міллер, Липинський, Здєховський і ін., коли виступають вони за поверненням християнського станового корпоративізму, або те, що соціальні доктрини таких знаних теоретиків, як Сореля, Моррасса або Шпана, які, хоч стоять на протилежних до католицизму позиціях, все ж таки є під сильним католицьким впливом. Отже, коли католицький світогляд мав такий могутній вплив на оформлення консервативної думки, то запитано, в чому суть взаємовідносин між християнською релігією, католицькою Церквою і творчим консерватизмом? Християнська

релігія і католицька Церква це передовсім один із найбільших резервуарів та джерел інспірацій творчо-консервативного способу думання. Вони приготують ґрунт під прихід консервативних ідей, що проявляється в ось таких моментах:

I. В яснім розмежуванні цілей християнської релігії та творчого консерватизму.

II. В уморальнюючім впливі християнської релігії.

III. У дисциплінуючім впливі християнської релігії на прояви людського духа.

IV. В універсальнім значінні християнської релігії.

V. У відношенні до світської влади і до індивідуальних прав одиниці.*

I. Співдіяння світської і духовної влади вимагає зо становища християнської релігії і католицької Церкви розмежування обох сфер.

Це одна з кардинальних умов співдіяння, бо воно тільки в тім випадку може довести до бажаних творчих результатів. Паралелізм співдіяння залежний від невмішування однієї сфери в другу. Отже й тут Церква зберегла той самий дуалізм сфер, який заступає творчий консерватизм. Світська влада не мішається так само в питання догм і правд віри та їх зберігання, як Церква не посягає за цілями світськими, щоб поширити свої впливи**. Один із визначніших сучасних німецьких католицьких мислителів Теодор Геккер висловив це в словах, що в хвили, коли Петро дійсно став *arbiter mundi* і їх *elegantiarum*, себто світським політиком, тоді вдерся насильно й успішно ворог в Церкву... Петро найсильніший з Божого становища, тоді коли є найслабший зо світського***. З тих самих мотивів із точки погляду християнського та католицького не оправданий регалізм, або впливаюча з нього протестанська засада: *cuius regio, eius religio*, чи ріжні теократичні форми.

Цілі світської та духовної влади від себе цілком відмінні та ріжні. Церква має цілі надприродні і надземні, має підносити і зближувати серця й уми до оконечної мети, до Бога. Світська влада має дбати про якнайліпше упорядкування справ земних та дочасних. Одне й друге конечно потрібне для існування людського роду, одне й друге годі змішувати з собою.

Ці фундаментальні засади поділу світської і духовної сфери треба особливо сьгодні мати на оці, бо через глибокий занепад консервативного способу думання і відчуження від християнського світовідчуження якраз у теперішніх часах можна заува-

* Незвичайно ясно поставив ці питання у нас Вячеслав Липинський в своїм творі „Релігія і церква в історії України“.

** Розуміється, цей розділ не треба так розуміти, що Церква і релігія це справа приватна, яка не має мати впливу на громадське життя. До тієї ліберальної засади не можемо прихилитись, бо без громадянства, перепоеного християнськими ідеалами, нема творчих консервативних ідей. Пор. добру аналізу того питання у Франції: W. Gurian: „Die politischen und sozialen Ideen des französischen Katholizismus 1789—1914.“

*** Пор. Theodor Haecker: Was ist der Mensch стр. 151.

жити нахил змішувати світську і духовну сферу. До цього спонукують вимоги тотальності й інтегральності держави та концентровання обох сфер в одних руках, як це бачимо нпр. у комуністичних чи націонал-соціалістичних або у споріднених із ними системах, що бажають чи то за поміччю матеріалістичної доктрини чи при допомозі християнської релігії побільшити свої чисто земні, чисто матеріальні чи матеріально-імперіалістичні осяги. Дозволяю собі тут зацитувати дві тези з безчисленних німецьких віроісповідань т. зв. німецьких поморських християн з 1933, т. зн. тих, що хочуть получить в одне християнську релігію з націонал-соціалістичним рухом. Вони дають приклад, як надуживають релігії для світських цілей. Вони звучать: 1) Гітлер (націонал-соціалізм) це тепер дорога духа і волі Божої до церкви Христа німецького народу. 2) Не можна відділити віри від правдивої політики, бо у вірі спочивають в нашій діянні враз держава і церква.*

Це є одне з таких місць, що вказують на повне перемішання світських і релігійних сфер, а радніше на підпорядковання релігії світській сфері; воно кінчається цілковитим занепадом релігії і страшним хаосом, що тепер щораз більше заливає окцидентальні громадянства.

II. Релігія приготовляє уморальняючим впливом ґрунт під прихід консервативних ідей.

Коли в енцикліці *Quadragesimo anno* Папа Пій XI. говорить про новий суспільно-політичний, християнсько-корпоративний устрій — то звертає передовсім увагу на реформу обставин, а головню поправу обичаїв, т. зн. на етичні питання.

„Уважаємо за річ відповідну — говориться в згаданій енцикліці — щоб, осудивши сьогоднішню систему господарства та дослідивши істоту соціалізму, ствердити причину сучасного суспільного замішання і вказати одиноку спасенну дорогу віднови, а саме направу обичаїв за християнськими засадами“. І в іншій місці „Церква не може ніяким способом виректися повіреної Богом задачі, щоб не піднести свій авторитетний голос не там, де йде про технічні питання — до того не розпоряджає вона відповідними засобами, ані ці справи не належать до круга її діяння — але там, де йде про засади моральні“.

Без високої громадянської моралі, що її зберігає, підтримує, або, коли вона хилиться до занепаду, підносить Церква, годі навіть мріяти про поправу суспільних відносин, годі навіть думати про новий суспільний лад, спертий на принципі станового християнського корпоративізму, що має заступити атомізуючий індивідуалістичний лібералізм у політичній, — а капіталізм — в економічній житті.

І власне з того етичного наставлення Церкви в енцикліці „*Quadragesimo Anno*“ впливає її гострий осуд ухилів капіталізму, її оборона економічно слабих, її вимоги відпролетаризу-

*) Пор. S. Halban: *Religja w trzeciej rzeszy* 1936.

вати широкі робітничі маси піднесенням матеріального стану понад границі мінімуму егзистенції і взагалі гостра критика ліберальної системи.

Всі ці рішучі звороти проти ліберально-капіталістичного устрою подиктовані чисто етичними мотивами, що намагаються уморальненням суспільного життя приготувати прихід нового ліпшого суспільного ладу.

III. Далі дуже важне завдання Церкви — дисциплінувати прояви людського духа і обмежувати вибухалий індивідуалізм.

Постійною обороною непохитності і чистоти своїх правд віри, зясованих у догмах і зберіганих із залізною послідовністю цілими століттями, стає Церква наймогутнішою дисциплінуючою потугою, а через те і сильним засобом духового об'єднання.

Ясністю ідеї, непохитністю в вірі і невідступністю від провідних засад та великим досвідом століть у пануванні над людськими душами вона весь час змагається з різними проявами людського духового анархізму та індивідуалізму і так витворює духову єдність та силу. Сперта на вічній ідеї, задивлена в перспективу вічності дає вона постійний і непохитний напрям природному шуканню звязку з ірраціоналістичними потугами в людині. Ця орієнтація на понадчасову, понадіндивідуальну, позасвітлову вічну правду робить із неї найтвердшу остюку духового розвитку людства, дає їй непереможну силу понадлюдської, загальної духовости.

Який жахливий хаос вдирається в громадянства, коли вони зартачують цю дисциплінуючу силу, про це свідчать теперішні часи, що видають із себе суб'єктивістичні філософічні системи, нові вірування, безчисленні секти — чим далі вони віддаляються від дисциплінуючої сили, що об'єднує всі християнські релігії. Між тими суб'єктивістичними віруваннями, ідеологіями та доктринами виринають відразу конкурентні боротьби, що в них перемагають очевидячки найрадикальніші і найменш перебірчиві ідеології. Вислід тієї боротьби — цілковите духове розпорошення і розбиття в формі якогось політеїзму, що нагадує той самий духовий розклад, який запанував на схилку римської імперії і який зупинила аж монотеїстична християнська релігія.

Не треба вказувати, як конечно потрібна ця духова єдність для встановлення суспільного ладу, що гармонізує всі антагонізми та різниці між людьми.

IV. Гостро актуальний сьогодні конститутивний елемент християнської релігії, себто її універсалізм.

Він іде в парі з консервативним універсалізмом. Тільки точною виходу християнського універсалізму не є його реалізація тут на землі, — як в консервативнім світським універсалізмі, а любов до вічних цілей християнської релігії, що лежать поза сферою землі і дочасного життя. І в тім християнська Церква підноситься високо понад племенні, національні, расові, чи державні

